

Více než půlstoletí uplynulo od doby, do které padá první vystoupení Ungerovo, vyznačené snahami, kterým zůstal věren po čas života. Doba dosti dlouhá, aby jejím během dostavily se zásadní změny v metodě i názorech. Přes to nenáleží jméno Ungerovo literární historii, a jeho způsob práce a jeho názory nejsou historickým materiálem. Co poskytl, je slovem živým. Ačkoli tedy zemřel ve vysokém věku, platí o něm v jistém smyslu, že *plenus e vita conviva recessit*. V posledních létech ovšem ozývají se hlasové nikoliv ojedinělí, kteří nové způsoby pěstění právovědy zavádějí. Dnes sotva lze říci, jak vývoj se stočí. Tolik však s bezpečností lze tvrditi, že činnost Ungerova vždycky bude počítána k epochálním zjevům naší civiliziky a že dlouho ještě bude kapitolou naveskrz aktuální.

LITERATURA.

Část všeobecná.

Janko Josef, O pravěku slovanském. Pokus o celkový obraz z hruba promítnutý. Sbíрка přednášek a rozprav. (Výbor lidových přednášek české university.) Serie VI., číslo 4. V Praze, 1912. Stran 274.

Formou populární, ale způsobem přísně vědeckým prof. Janko činí pokus sestaviti obraz života praslovanského hlavně na základě dat jazykozpytu. Po krátké předmluvě probírá látku v těchto šesti oddílech: I. Staří Slované v ohledu jazykovém; pravlast indoevropská a pravlast slovanská, II. Staří Slované v ohledu národopisném; Peiskerova nauka o praporobě slovanské, III. Staří Slované v ohledu osvětovém: Způsoby jejich hospodářské, přírodniny pravěké, IV. Zručnosti Praslovanů, bydliště, oděv, obchod, způsob boje a povaha jejich, V. Zřízení rodinné a společenské, příslušné obřady a pojmy právní, VI. Náboženské představy a obřady. Prvky praslovanského umění.

Právnicka zajímati bude hlavně oddíl V., rozdělený na tyto kapitoly: 1. Stopy mateřského práva, 2. Praslovanský sňatek, 3. Otázka zdržlivosti před sňatkem, 4. Narození dítěte a život jeho, 5. Poměr muže a ženy, 6. Životní úděl ženy (a vdovy), 7. Praslovanská velkorodina, 8. Příbuzenské vztahy velkorodinné, 9. Panic (a panna), 10. Rodové zřízení praslovanské, 11. Krevní msta, 12. Jiné právní pojmy a tresty. Autor, ačkoli není právník, líčí staré právní a sociální zřízení slovanské celkem úplně ve shodě s právními historiky slovanskými, k jichž vědeckým výsledkům také svědomitě přihlížel, použív vůbec obsáhlé příslušné literatury.

K výkladu jednotlivých slov měli bychom několik poznámek. Slovo *kavad* (str. 11, pozn.) nepřijali Bulhaři a Srbové teprve z nové řečtiny, nýbrž už z byzantštiny. Vyskytuje se slovo to na př. v listině Štěpána Uroše městu Dubrovníku z r. 1254. Slovo *svita* (str. 110, roucho) není původu slovanského, nýbrž je vzato z řečtiny (z ἑσθητα, ὀσθητα, z čehož jižní Slované

utvořili svita; srov. ruské Afiny z řec. Ἀθηναί). Slovem sukňa označoval se u starých Slovanů podle všeho i oděv mužský (srov. slov. sukňa, kabát). Svatebba znamenalo starým Slovanům asi osvojení si ženy (od svůj), a bylo slovem tím označováno prvé souložení před svědky. Pergošić, slovanský překladatel Verböczyova Tripartita (r. 1574), překládá lat. obrat *convenire* (*copula carnali se conjungere*) po slovansku svadbu odslužiti (Trip. I., 100 § 4). Slova chlak a chlast (cholost, str. 173) sotva asi souvisí se slovy holý, holomek, holota (autor mohl dodati ještě holka a hoch), nýbrž se slovem chlap (rus. cholop) v původním smyslu otrok (srov. názvy dětí a otroků: chlap, chlapec, pachole, pacholek, rab, robě, otrok = 1. servus, 2. infans, puer). Slovem vlastь (rus. volostь) označovala se záhy u Slovanů nejen vláda, moc, nýbrž i území, nad nímž někdo vládl. Slovo lupiti (str. 190) znamenalo původně asi svléci ze šatů (jako oloupati), jak vidno i v germ. *berauben* a *roba*. Později slul jižním Slovanům lupež i obyčejný zloděj, tat (= tajitel).

Práci Jankovu ceníme vysoko a vítali bychom, kdyby nadaný a pilný náš germanista velikých vědomostí svých více používal k účelům stavistiky.

K. K.

Jablonowski Aleksander, Historya Rusi południowej do upadku rzeczypospolitej Polskiej. W Krakowie, 1912. (Vydáno Akademií.) Stran XV. a 366.

Práce Al. Jablonowského byla původně určena pro Encyklopedii polskou, vydávanou právě od Krakovské Akademie. Poněvadž však rukopis překračoval téměř třikráte rozměr autorovi vyměřený, Akademie vydala jej ve zvláštní knize. Spisovatel při té příležitosti, nejsa již tolik obmezen místem, některé části své práce rozšířil.

Dílo Jablonowského náleží k nejdůležitějším zjevům historické literatury polské posledních let. Podávat ve stručném, při tom však velmi obsažném přehledu konečný výsledek životního bádání autora o dějinách jižní Rusi až do zániku státu polského. Po krátké úvodní části spisovatel přechází k vlastním dějinám Rusínů a dělí je na tři období. V období prvé, od r. 850 do 1340, jižní Rus tvoří součást říše Rurikovců. Autor dělí toto období na čtyři kratší doby: 1. od vzniku státu ruského až do r. 1015 (do smrti sv. Vladimíra), 2. od r. 1015 do r. 1132 (doba intensivního vývoje rodového zřízení uvnitř ruské dynastie), 3. od r. 1132 do r. 1240 (úpadek Kijeva až do jeho zničení), 4. od r. 1240 do r. 1340 (převaha Haliče v jižní Rusi až do zabrání Haliče Polskem a Volyně s Kijevem Litvou).

V období druhém, od r. 1340 až do r. 1569 (do Lublínské unie), Rus jižní je ve svazku dílem říše polské, dílem litevské. Autor dělí toto období na tři kratší doby, a v každé té době pojednává zvlášť o Rusínech státu polského a litevského. Doba prvá ve státě polském sahá od úpadku samostatnosti státu haličsko-vladiměřského až do zavedení práva polského na Červené Rusi, doba druhá až do vstoupení na trůn Zikmunda I., doba třetí až do Lublínské unie. Ve státě litevském jde prvá doba až do vstoupení na trůn Kazimíra Jagellovce, doba druhá do potlačení odboje Gliňského, doba třetí rovněž do Lublínské unie.

Teprve v období třetím od r. 1569 do r. 1795, byla jižní Rus sjednocena tím, že část litevská připadla k říši polské. Nyní teprve počínají obě skupiny jihoruských zemí vyvíjeti se jednotněji. Této době věnoval také autor mnohem více místa. I toto období rozděleno jest na 3 kratší doby: 1. až do povstání kozáctva pod Chmelnickým r. 1648, 2. do míru Karloveckého (1699) a zániku volného kozáctva na Ukrajině na pravém břehu Dněpru kolem r. 1712, 3. až do zániku říše r. 1795.

Dílo Jablonowského má veliký význam nejen pro politickou historii Rusínů, nýbrž i pro právní dějiny jižní Rusi. Spisovatel obrací pozornost i k poměrům sociálním a právním. V práci jeho obráží se ovšem stanovisko polské, jež se v mnohých otázkách uchyluje od stanoviska rusínského.

K. K.

Грушевскій М., Исторія украинскаго козацества до соединенія съ Московскимъ государствомъ. Томъ I. до начала XVII. вѣка. Кіевъ, 1913, Stran 405.

Kniha, s níž seznámí hodláme čtenářstvo, je ruským zpracováním prvních pěti kapitol VII. svazku životního díla prof. Hruševského *Исторія України-Руси*. Autor podává ve vyšlém právě prvním svazku ruského vydání dějiny kozáctva do počátku XVII. stol.

V předmluvě uvádí se přehled literatury věnované kozáctvu. Spisovatel nespokojuje se pouhým výčtem prací, nýbrž hodnotí je podle jejich vědeckého významu.

Jakýmsi úvodem k vlastnímu předmětu vykládá se v první kapitole o jihovýchodní Ukrajině v XV. a XVI. stol. Autor popisuje tamní poměry přírodní a líčí stav obyvatelstva i prostředí, z něhož vyrostlo kozáctvo. Jihovýchodní Ukrajina, země přírodou bohatě obdařená, počala politicky i hospodářsky upadat již od druhé pol. XII. stol., a to hlavně následkem stálých nájezdů turkotatarských kočovníků. Největší ránu politickému zřízení kijevskému zasadil nájezd Batyjův ve XIII. stol. Východní Ukrajina upadla v závislost na Tatarech. Bojarstvo tamní, městský patriciát, duchovenstvo a řemeslnictvo vystěhovalo se dílem na západ, do Haliče a na Volyň, dílem na sever, na Bílou a Velikou Rus. Ze zmatků, jež nastaly v ordě již na konci XIII. stol. a jevíly se mezi jiným i v ustavičných loupežných vypravách, život na Ukrajině byl plný nebezpečí a nejistoty. Východní Ukrajina pozbyvši vyšších vrstev obyvatelstva, počala pustnouti. Také sedláci stěhovali se do krajů bezpečnějších a těžili z přírodního bohatství svých bývalých sídel jen „nájezdem“, jen „úchody“, totiž ze vzdálenosti, jen tím, že pouze na čas se vydávali na nebezpečná místa, aby nashromáždili tamní dary přírody (ryby, med, zvěř, sůl atd.) a dopravili je domů.

To trvalo asi půldruhého století, až se na východní Ukrajinu (ve druhé pol. XIV. stol.) rozšířilo panství litevského státu. Nové území nabývá zase státní organisace, knížecí moci a bojarského stavu. Představitelem nových řádů jeví se zvláště kníže Vitold, který nejen že zavedl na Ukrajině bezpečný život, nýbrž usiloval dokonce o to, aby si podřídil ordu.

Na novém území stavěl hrady, jež by byly útočištěm obyvatelstva před nájezdy Tatarů, a rozšířil hranice Ukrajiny na jihu až k Černému moři a na východě až k Donci a Tiché Sosně. On také organizoval po vojensku na novém území jak bojarstvo, tak i obyvatelstvo selské, t. zv. „sluhy“. V plánech jeho pokračoval od r. 1440 Olelko Vladimírovič a syn jeho Semjon. Autor vykládá, jak rostla síť pohraničních hradů, a jak vypadaly osady vojenského sloužícího obyvatelstva. Tato vojenská organizace a kolonisace země byla zničena tatarskými nájezdy poslední čtvrti XV. stol. Polsko-litevská vláda opustila tradice Vitoldovy. Nedbalostí její se stalo, že krymští chánové, dosud spojenci Litvy a ochránci ukrajinské kolonisace, přešli na stranu moskevských knížat. Ukrajina stává se od té doby předmětem neustálých loupežných výprav krymských Tatarů. Jen s velkým napjetím sil daří se litevské vládě obnovovati pomezí hrady, od Tatarů pobořené. Poměr ke krymským Tatarům se sice na počátku XVI. stol. zlepšil (r. 1512 až 1513 ujednána s nimi dokonce smlouva), ale státu polsko-litevskému nevedlo se přece lépe. Tataři brali jak od Polska a Litvy, tak i od Moskvy „upominky“ (roční tributy), ale to jim pranic nevadilo v loupežných výpravách. R. 1523 přibylo nové nebezpečí, když také Turci počali znepokojovati polské země. Naproti těmto nájezdům byla vojenská organizace na Ukrajině zcela nedostatečná. Dřevěné hrady, jež autor podrobně popisuje, byly ve stavu zanedbaném, a také strážní služba nevyhovovala. Za takových okolností stala se východní Ukrajina, počínajíc od Mengli-girejových nájezdů v XV. stol., pravou pouští. To trvalo aspoň tři čtvrtiny století, až do 60. let XVI. stol.

V kapitole druhé spisovatel vykládá o počátcích ukrajinského kozáctva. Probírá nejprve jednotlivá mínění o původu kozákův a navrhuje zejména výklad, že kozáci pocházeli od Čerkesů, anebo že byli potomky poruštěných turkotatarských plemen. (Silnou turko-tatarskou příměs vidí v kozácích Jablonowski.) Kozáci měli předchůdce v „berladnicích“, haličských „výhonicích“ a jiném těkavém obyvatelstvu, jež hledalo obživu v černomořských stepích. Zárodek jejich vývoje dlužno hledati v dobách, kde Ukrajina počala pustnouti, tedy od druhé pol. XV. stol. S počátku neběží tu ještě o zjev politicko-sociální, nýbrž jen o bytový, o zvláštní způsob kozáckého života a zaměstnání. Kozákem je ten, kdo nejza usazen, vyhledává živobytí odvážným způsobem jako ozbrojený dobrodruh. Název „kozák“ je původu turkotatarského, a bylo ho užíváno o zmíněných dobrodruzích bez rozdílu národnosti a původu. Také mezi Tatary zvaní byli stepní dobrodruzí, číhající na kořist, kozáky.

Kozáckému životu ve stepích Ukrajiny oddávali se jednotlivci z měšťanstva, sedláků i chudší bojaři. Někteří z nich hledali obživu jako „úchodníci“ způsobem pokojným, jiní však dávali se na loupeže, odnímajíce zejména krymským Tatarům, vracejícím se z loupežných výprav, sebranou kořist. Z kozáků rekrutovali se také „sluhové“ pomezních starostů a velkostatkářů. V XVI. stol. setkáváme se s nimi už i jako s najatými žoldněři.

Spisovatel vyvrací omyly starší literatury, podle níž někteří pohraniční starostové nebo jiní vůdcové kozáckých výprav byli organisátory

kozáctva, jeho hetmany v pozdějším smyslu slova. Za takové hetmany byli vydáváni neprávem na př. čerkasský náměstník Ostafij Daškovič a chmelnický starosta Předslav Ljanckoronský. Autor vypočítává řadu ukrajinských úředníků, kteří hráli jistou roli ve vývoji kozáctva. K omylu zavedla podnět okolnost, že pohraniční boj s Tatary, vedený v první pol. XVI. stol. litevskými starosty, děržavci i jinými úředníky jakož i magnáty a velkostatkáři na území od Kijeva a Čerkas až k Baru a Chmelníku, dál se za pomoci kozáků. Účastníci se kozáckých výprav nebo je podporující, litevští úředníci a velmožové neorganisovali sice kozáctvo, ale urychlovali jeho organisaci.

Již ke konci XV. stol. potyčky kozáků s Tatary, Turky a příslušníky státu moskevského a stížnosti na ně příslušných vlád počínají obracet pozornost polské a ještě více litevské vlády na kozáckou otázku. Ukrajinské úřednictvo zastává se kozáctva a upozorňuje na jeho význam v bojích s Tatary. R. 1524 vzniká už myšlenka, aby z kozáků utvořen byl vojenský sbor, který by chránil hranici před nepřáteli. Smělou byla myšlenka vzít do státní služby stepní loupežníky, ale že nebyla hned uskutečněna, toho příčinou byl nedostatek peněz. R. 1533 znova navrhováno, aby státním nákladem vydržováno bylo aspoň 2000 kozáků, ale návrh zase nepřijat. Kozáctvo bylo tudíž zůstaveno sobě samému a vyvíjelo se svou vlastní živelní silou. Místo aby hájilo hranic, podnikalo neustálé loupežné výpravy proti „pohanstvu“ a proti kupeckým karavanám. Teprve když řádění jeho hrozilo pokažením dobrých styků s Tatary a Turky, vláda počala vystupovati proti kozákům v cirkulářích, zasílaných pomezím starostům. Již r. 1541 pojata myšlenka sdělati soupis kozáků, avšak zregistrovati je ukázalo se pro jich pohyblivost nemožným. Bylo také těžko, zapovídati jim loupežné nájezdy, když také Tataři a Turci trpěli na své straně způsob kozáckého loupežení.

Mnoho k organisaci kozáků přispěl volynský magnát Dmitrij Višněvecký, který stál v jejich čele od r. 1550 (kdy dal vystavěti na ostrově Horťici silná opevnění) až do r. 1563 (kdy byl v Cařihradě popraven). Na str. 147—160 spisovatel líčí nám podrobně jeho vojenské výpravy a plány.

Kapitola třetí pojednává o vzrůstu a organisaci kozáctva v předposledních desetiletích XVI. stol. Kozáctví bylo dlouho jen zaměstnáním; časem vyvinula se z něho společenská třída. V l. 1560—61 máme již velkoknížecí listiny, v nichž se mezi rozličnými třídami obyvatelstva děje zmínka i o kozácích. Osm let na to veliký kníže litevský obrací se již speciálně ke kozákům, a to v otázce jich organisace. R. 1568 nařizuje jim, aby odešli ze stepí, z Nizu, a aby se vrátili do ukrajinských hradů a měst a nečinili Turkům a Tatarům škody. Sliboval jim za to službu a plat při hradech. Korunnímu hejtmanu Jířimu Jazloveckému uloženo, aby vybral z nich jistý počet. O této první reformě kozáctva známo je příliš málo. Zdá se, že kontingent Jazloveckého nečítal více než 300 mužů. Po stránce vojenské neznamenala tedy reforma mnoho, za to však měla veliký význam pro organisaci kozáctva. Kozáci vyjmuti byli z úřední a soudní moci ukrajinských úředníků („z vladzy i prisudu vsjakich vrjadov“) a podřízeni juris-

dikci vlastního „staršího“ a soudce, za nějž dosazen Jan Badovský. To bylo počátkem kozáckých imunit.

Reforma Jazloveckého minula se s účelem. Kozáctvo pokračovalo v dobývání „kozáckého chleba“; za vůdce postavil se mu kn. Bohdan Ružinský, který sledoval politiku Višněveckého, r. 1576 však před hrádkem Aslanem padl. Ukrajínští magnáti a kozáci zasahovali i do multanských záležitostí a rozhodovali o obsazování trůnu tamních hospodářů. Tataři i Turci byli na ně tím více rozezleni. Nový král Štěpán Bátorý nařídil pomezním starostům, aby netrpěli kozáckých výtržností, a zároveň se rozhodl vzít jich opět jistou část do královské služby. Autor vyvrací legendu, podle níž Bátorý organisoval kozáctvo a utvořil registr o 6000 mužích (str. 206). V pravdě nezaváděla reforma Bátorýova skoro nic nového ve srovnání s reformou Jazloveckého za Zikmunda Augusta. V něčem naopak ustanovení Bátorýova byla pro kozáky méně příznivá než předpisy dřívější. Tak na př. místo přímé závislosti kozáckého staršího na korunním hetmanu zaváděla podřízenost jeho čerkasskému starostovi kn. Michajlu Višněveckému (203). „Hetmanem“, t. j. starším ustanoven Jan Orišovský: Registr Bátorýův čítal jen 500 kozáků. Za residenci vykázan kozákům Těrechtěmírov se svým starým klášterem, který jim sloužil za nemocnici a invalidovnu. Ve službách vládních zůstali kozáci jen do skončení války s Moskvou (r. 1582). Propuštění byli nejen kozáci neregistroví, najatí jen pro válku, nýbrž i registroví. Následek toho byly nové loupežné vypravy kozáků proti krymským Tatarům a proti tureckým měšťům na Dněstru (1583). Hlavní jich účastníci byli sice ve Lvově popraveni, a 600 kozáků vzato opět do státní služby, avšak to neučinilo přítrž kozáckému řádění. Kozáci zabili dokonce králova posla Glebockého (217).

Kozácké vojsko naverbované r. 1583 brzo se zase rozpadlo, poněvadž mu nebyl řádně vyplácen žold. R. 1587 znova usneseno vzít do služby kozáky, a za staršího ustanoven zase Orišovský. Byli-li tento registr trvalejším, těžko je říci. Aspoň r. 1590 na sněmě znova se jedná o zřízení kozáckého vojska (222). Vzhledem k hrozící válce s Tureckem počítáno, že by bylo možno sebrati na 20.000 mužů ale ve skutečnosti najato na krátkou dobu jen 1000 kozáků jízdných a 2.000 pěších (226). Sotva však minulo nebezpečí války, kozácký kontingent snížen na 1.000 mužů pěchoty (228). Kozáci měli opustiti t. zv. „volost“, t. j. osídlené části Ukrajiny a usaditi se na území stepním v Kremenčuku. Poněvadž však nedostávali platu, a starostové i děržavci královských statků nedodávali jim slíbenou mouku, nebyla „ordinace“ vydaná ve smyslu sněmovního usnesení z r. 1590 vůbec provedena.

V kapitole čtvrté spisovatel líčí prvé kozácké války (str. 222—232). Kozáci dostali se do řady konfliktů s pomezni administrací a s magnáty. Prvý spor začal tím, že přední z kozáckých vůdců Kryštof Kosinský obdržel od krále neosazené území na řece Rokytné v Porosí, na něž jakož i na půdu v okolí Volodarky si činil nároky bělocerkevský starosta kn. Jan Ostrožský. Konflikt rozšířil se i na jiné magnáty Kosinský padl sice r. 1593 při obléhání Čerkas, sídla starosty Aleks. Višněveckého, spojence knížat Ostrožských, avšak kozáci stali se pány východní Ukrajiny. Višněvecký byl nucen uzavřít

s nimi mír (248 a násl.) Nepokoje kozácké panovaly v Kijevsku, na Volyni a v Podolí. V krajích podolských přidalo se ke kozákům i braclavské měšťanstvo.

V době té obrácena byla pozornost kozáků i k zahraničné politice. Od r. 1590 schylovalo se totiž k válce rusko-turecké, vypověděné formálně teprve r. 1593 (str. 253). Rakousko hledalo pomoc proti Turkům nejen v Římě, nýbrž i na východě. Již v zimě r. 1592—93 nebo nejpozději na počátku r. 1593 obrátil se k rak. vládě jakýsi emisar, který jí nabízel kozáckou pomoc. Nastalo vyjednávání, jež vedl se strany kozáků Stanislav Chlopický, který se vydal k cís. dvoru do Prahy a byl tu přijat do cís. služby, a se strany rakouské Slezák Lassota (255). Také papež Kliment VIII. jednal s kozáky a vyslal k nim r. 1593 chorv. kněze Komuloviče. Za těchto vyjednávání kozáci zahájili v prosinci 1593 výpravu proti tureckým podunajským městům a hospodařili brzo i v Multansku. Po delší dobu loupili opětovně i doma na Braclavsku, v kijevském Polesí, na Volyňsku a j. (267 a násl.). Výtržnosti páchané vůdcem jich Nalivajkem v zimě r. 1595—96 na Volyňsku a na Bílé Rusi přiměly vládu, aby se zabývala kozáckou otázkou, jakmile na konci r. 1595 byly urovnány turecko-tatarské styky a poměry multanské. Polní hetman Stanislav Žolkevský obdržel rozkaz hnouti se s vojskem proti kozákům. Počala se prvá skutečná výprava polské koruny proti kozáctvu, jež se skončila r. 1596 úplnou porážkou kozáků (294 a násl.).

Žolkevskému podařilo se jen částečně potlačití kozáckou „svévoli“. Část kozáckého vojska se zachránila, a v Záporoží zůstaly nové síly, jež pronikaly brzo „na volost“.

Dne 1. září 1596 král vydal universál k úředním osobám, starostům a děržavcům, i všem obyvatelům vojvodství kijevského, volyňského a braclavského, v němž obsažena byla represivní ustanovení proti kozáctvu. Mezi kozáky pozorujeme od té doby dva proudy, jeden smířlivý, usilující o rehabilitaci kozáctva a vrácení jemu starých privilegií, druhý, radikální, nesmířlivý. Boj obou směrů líčí spisovatel na str. 308 a násl.

V kapitole páté, poslední, autor pojednává o vzrůstu východoukrajinské kolonisace i vzrůstu kozáctva, o jeho organizaci a sociálním významu na počátku XVII. stol. Kdežto kapitola čtvrtá věnována byla vnějším dějinám kozáků, zabývá se kapitola pátá jich rozvojem vnitřním. Na vzrůst kozáctva na konci XVI. stol. měly vliv rozličné okolnosti, především rozmnožení místního obyvatelstva, dále zvýšení selských daní a břemen a j. Tak jako rychle rostla kolonisace Ukrajiny, sílilo i kozáctvo, měnic ovšem svou povahu. Ze zjevu bytového stává se během času zjev sociální a konečně i národně-politický. Kozáctvo doplňuje se nejen z dobrodružných živlů vojenských, nýbrž i z klidného zemědělského obyvatelstva (345). Na poč. XVII. stol. shledáváno bylo nebezpečným ne už pro své pustošení, nýbrž jakožto ozbrojený selský lid, zásadně nepřátelský šlechtě a hrozící sociálním převratem (348).

Na str. 358 a násl. autor seznamuje nás s organizací kozáckou. Ke konci spisu vykládá, že hnutí kozácké na samém konci XVI. stol. nebylo ještě plánovité, programatické.

Prací Hruševského dostává se nám prvního díla, které způsobem úplně objektivním, na četných pramenech založeným, podává dějiny kozáctva, jednoho z nejzajímavějších zjevů v historii slovanských národů. K. K.

Bărbulescu Ilie, Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares les Grecs et la Croatie en liaison avec la question macédo-roumaine. Iași, 1912. Stran V. a 369.

Známý slavista rumunský Ilie Bărbulescu, profesor university v Iaších, vystupuje tu s novou teorií o povaze slovanického vlivu ve Valašsku a Multansku ve stol. XIV.—XVII. Věc týká se různých stránek kultury. Nás zajímá nová theorie hlavně pro své důsledky na poli právní historie. Neboť ukáže-li se učení Bărbulescuovo správným, bude nutno připustiti srbské vlivy i na vývoj práva v obou jmenovaných knížectvích rumunských, ovšem jen do druhé polovice XV. století, dokud existovalo ještě srbské despotství.

Kniha Bărbulescuova skládá se ze dvou částí zcela různého rázu. V části první autor zabývá se otázkou macedonsko-rumunskou a dokazuje, že je nutno, aby Rumuni v království přestali pohlížeti na tuto otázku jakožto ryze kulturní. Životní podmínky národa a státu rumunského vyžadují prý, aby otázka macedonsko-rumunská posuzována byla také s hlediska politického. Následkem tohoto pojetí má první část spisu autorova ráz práce spíše politické než vědecké, a řekneme hned přímo, kazí vážný dojem části druhé, která nijak nevybočuje z rámce díla přesně vědeckého. Spisovatel byl by lépe učinil, kdyby otázku macedonsko-rumunskou byl od druhé části své knihy oddělil a zpracoval ji ve spise zvláštním. Je sice pravda, že první část knihy s částí druhou věcně souvisí, ale souvislost ta je zcela volná, a proto se stanoviska formálního mohl se spisovatel raději odvolati na samostatnou práci o otázce macedonsko-rumunské než mísiti dvě themata vlastně přece jen různá a rušiti tak na vlastní svou újmu příznivý dojem části druhé.

Po krátké předmluvě autor přechází k první části svého spisu, nadepsané *La Roumanie et les Aroumains en face de la lutte entre Serbes, Bulgares et Grecs pour la Macédoine*. Část tato skládá se ze dvou oddílů. V prvním spisovatel nás seznamuje s boji Srbů a Bulharů o Macedonii jakož i s politickým stanoviskem Srbů a Bulharů proti Rumunsku a projevuje pak své mínění, jak by Rumuni měli řešiti otázku svých soukmenovců Aromunů (Kucovlachů) v Macedonii vůči Srbům a Bulharům.

Nejprve autor vykládá, že jak Bulhaři tak Srbové snaží se nároky své na Macedonii všestranně odůvodniti. Na venek zdálo by se, že Bulhaři mají na tuto zemi větší práva než Srbové. Odvolávají se nejen na větší počet bulharského obyvatelstva v Macedonii, nýbrž i na minulost země. Aby domnělé své nároky podepřeli, pracují prý s velikou agitací a se značnou reklamou, hlavně v cizině. Podle spisovatele nejsou však nároky Srbů na uvedenou zemi o nic slabší než nároky Bulharů, ba pro Srbsko je otázka macedonská mnohem životnější než pro Bulhary. Nemáť Srbsko přístupu k moři a nejen politicky, nýbrž i hospodářsky závisí úplně na Rakousko-

Uhersku. Slovanské obyvatelstvo v Macedonii neprávem vydáváno je od Bulharů za bulharské. Jazyk tamních Slovanů vykazuje zvláštnosti jazyka bulharského i srbského. Autor seznamuje nás dosti podrobně s těmito vlastnostmi dialektu macedonských Slovanů a dospívá k závěru, že podle fonetiky, která spíše rozhoduje než morfologie, jsou slovanští Macedonci příslušníky národa srbského, kdežto podle morfologie byli by Bulhary. Spisovatel arci připouští, že dosavadní naše znalost jazyka macedonských Slovanů není ještě tak dostatečná, abychom ve věci pronéstí mohli soud definitivní. Ale ani co do historie země, není právo Bulharů na Macedonii větší než právo Srbů. Plného práva na Macedonii nemají vlastně ani Bulhaři ani Srbové, poněvadž jeden i druhý z těchto národů tvoří menšinu obyvatelstva Macedonie.

Spisovatel všímá si i poměru Srbů a Bulharů ke království rumunskému a dokazuje, že pouze Bulhaři projevují snahy Rumusku nepřátelské. Cituje rozličné časopisy a knihy, z nichž vysvítá, že Bulhaři chtějí odnítí Rumusku Dobrudžu. Naproti tomu Srbové neusilují o zmenšení Rumunska.

Vzhledem k tomuto vzájemnému poměru jednak vůči Bulharům jednak vůči Srbům záležitosti musí Rumunům v království na tom, aby ze srbsko-bulharských bojův o Macedonii nevyšli vítězni Bulhaři. Neboť sotva by Bulharům připadla Macedonie, obrátili by se proti Rumusku, aby se zmocnili Dobrudže. V zájmu Rumunů je tedy podporovati spíše Srby, a proto chybují podle autora macedonští Rumuni, když se nepřipojují k Srbům, nýbrž naopak jdou s Bulhary.

V druhém oddíle první části spisovatel pojednává o poměru Aromunů k řeckému patriarchátu a k Řekům. Dokazuje, že Aromuni na svou vlastní újmu zaujali vzhledem k patriarchátu po příkladu bulharském stanovisko krajně nepřátelské a hledí jen násilím domoci se církevní autonomie. Naproti tomu Srbové vymáhají od patriarchátu jen po dobrém národní ústupky. Že cesta taková vede k cíli, vidno nejlépe z toho, že Srbové na území tureckém domohli se tří vlastních biskupů. Patriarchát řecký není prý vzhledem k žádostem jednotlivých národností, týkajícím se užívání národních jazyků na poli církevním, daleko tak neústupný, jak se tvrdí se strany bulharské. Spisovatel snaží se to opět dokázati.

Ke všem těmto okolnostem mají prý Rumuni v království přihlížeti a otázku macedonsko-rumunskou nemají posuzovati odděleně, nýbrž jen vzhledem ke království rumunskému a zejména i vzhledem k Dobrudži. Proto musejí v Macedonii sledovati nejen cíl kulturní — aby tamní Rumuni se udrželi —, nýbrž i politicky — aby se Bulharům nepodařilo zmocniti se Macedonie. Proto také Aromuni musejí se držeti patriarchátu, a nesmějí proti němu vystupovati, proto také musejí podporovati Srby a Řeky, aby paralysovali expansivní snahy Bulharů.

Pro tuto politiku macedonsko-rumunskou mluví podle spisovatele i důvody historické. A tím Bărbulescu přichází k druhé části svého spisu, nás mnohem více zajímaví. Vystupuje s novou thesí, že to nebyli Bulhaři, s nimiž knížectví valašské a rumunské měla až do XVII. stol. čilé styky, jak se až dosud věřilo, nýbrž Srbové. Tato druhá část knihy má mnohem

větší vědeckou cenu než část první, o níž shora již bylo řečeno, že má ráz politický. Spisovatel potírá tu učení až dosud panující, že t. zv. slovanská doba dějin rumunských je dobou vlivů bulharských, a dokazuje zejména proti bulharskému filologu L. Miletičovi jakož i proti rumunskému slavistovi I. Bogdanovi, že od XIV. až do XVII. stol. nikoli bulharism, nýbrž srbism panoval v knížectvích rumunských. Vliv bulharský na Rumuny Bărbulescu připouští jen ve stol. XII. a XIII. Teprve ve stol. XII. byl mezi Rumuny zaváděn od Bulharů jazyk slovanský (str. 177, pozn. 3), a již ve stol. XIII. byl kulturním vlivům bulharským na Rumuny učiněn konec. Vlivy ony trvaly prý, jen dokud požívala slávy říše vlacho-bulharská, t. j. nejdéle do smrti Jana Asěna II. r. 1241 (str. 184).

Paradoxní a málo věrohodné zdá se tvrzení autorovo, že srbism a nikoli bulharism panoval (prý od XIV. až do XVIII. stol.) v samém Bulharsku (str. 154—188). Nic nového pro nás neobsahují kapitoly, v nichž spisovatel dokazuje vliv Srbů v Cařihradě (188—191) a v Uhrách i Sedmihradsku (190—196). O věci té možno se poučiti v rozličných pracích literatury hlavně srbské. Zato na samostatném bádání — částečně archivním — zakládá se další kapitola, nadepsaná *Les Serbes et non les Bulgares prédominants dans les principautés roumaines*. Spisovatel dokazuje, že Srbové uzavírali s Rumuny obou knížectví rumunských sňatky a hráli důležitou roli v tamní společnosti, že zaujímali místa i v rumunském duchovenstvu, že měli veliký vliv i v oboru literatury, tiskařství a stavitelství mezi Rumuny, že udržovali s rumunskými knížectvími také styky hospodářské a že vynikali i v rumunském vojsku. Autor sebral v kapitole této, již rozdělil na menší oddíly, tolik závažného materiálu, že bude odpůrcům jeho theorie věru těžko pádnost podaných tam důkazů popírati.

Zvláště zajímavá v kapitole posléz uvedené je část, která se zabývá jazykem nazývaným kdysi v obou knížectvích rumunských srbským. Podle Bărbulescu psány jsou staré listiny valašsko-slovanské jazykem srbsko-macedonským, tedy oním jazykem, který má do jisté míry i vlastnosti jazyka bulharského. Vývody autorovy jsou velmi pravděpodobné. Neboť jen tak lze si vysvětliti, že jazyk rumunsko-slovanských listin mohl až dosud býti pokládán za bulharský, a to i samými Bulhary, kteří přece znají bulharský jazyk lépe než cizinci. Ostatně, srbismy v tomto jazyku našel již před více než sedmdesáti lety Jiří Venelin, který je ve sbírce svých listin na str. 131 výslovně uznává. Autor patrně o tomto místě u Venelina neví. Je vůbec zajímavo srovnati, co píše Venelin na str. 236 a násl. o jazyku listin nazvaných od něho valacho-bulharskými, a co o jazyku tom vykládá Bărbulescu na str. 243 a násl., a ovšem i co píše o něm Miletič.

Sporná otázka není arci spisem Bărbulescuovým ještě vyřízena. Slovanské vlivy na Rumuny budou se muset studovati ještě podrobněji. Teprve potom se ukáže, nebagatelisuje-li původce nové theorie aspoň poněkud vlivy bulharské, které, zdá se nám, po celé století XIV. byly ještě značné. Šlechta rumunská byla s počátku do značné míry složena z Bulharů, a „Rumunem“ nazýval se, jak odborníkům známo, po dobu velmi dlouhou jen sedlák a pastýř. Trvalo to dlouho, než cizí etnický element

šlechtický se porumunštil, a proto dlužno míti za to, že slovanské listiny z rumunské půdy nepocházejí jen od přistěhovalých do rumunských knížectví Slovanů, nýbrž po dlouhou dobu i od domácích šlechticů, potomků slovanských přistěhovalců. Neboť slovanština byla mezi rumunskou šlechtou dosti dlouho živým jazykem.

Zajímavý je také oddíl spisu, věnovaný stykům rumunsko-chorvatským, t. j. hlavně stykům Rumunů s pravoslavným obyvatelstvem usazeným v Chorvatsku.

Několika větami spisovatel dotýká se také vlivů řeckých na Rumuny.
K. K.

Jul. Glücklich, Nová korrespondence Václava Budovce z Budova z let 1580—1616. Shledal a k vydání upravil — —. V Praze 1912 (Hist. Archiv České Akademie č. 38). — Str. IX + 55 pag.

R. 1908 týž vydavatel v téže sbírce vydal korrespondenci Budovcovu z l. 1579—1619 (80 kusů), k níž nyní připojuje dosti značný počet (30) dodatků. Mohlo by překvapovati, že v době poměrně tak krátké tolik doplňků podařilo se nalézt, ale lze jen vítati, že se vydavatel odhodlal zpřístupniti je ihned, nečekaje, až počet jejich vzroste ještě více, čehož, jak se podobá, vždy možno se nadíti, podnikne-li se další pátrání ještě soustavněji. Budovec jest, nehledě ani k jeho sympathickému zjevu, postava v našich dějinách tak význačná a poznání jeho osobnosti tak důležité, že každý příspěvek k tomu musí býti co nejupřímněji vítán. Vydavatel svými dosavadními pracemi zasloužil se o to platně, a úspěch, jehož dosáhl, jistě mu bude pobídkou, aby ve svém úsilí neochaboval.

Největší počet čísel v této nové korrespondenci připadá vzájemným stykům Budovcovým se známým vůdcem francouzských hugenotů Filipem Mornayem du Plessis (7 dopisů Budovcových, 9 dopisů Mornayových a jeden list psaný Mornayovi osobou jinou), druhé místo drží korrespondence reformátora Bezy s Budovcem (6 čísel), dále korrespondence s Petrem Vokem z Rosenberka (2 čísla), po jednom čísle mají David Chytraeus (Budovcovi), Kristian z Anhaltu (list Budovcův), Hannibal z Valdštejna (Budovcovi) a Albrecht i Václav Pětipeští (listy Budovcovy). Listy Bezovy a Chytraeův našel vydavatel podrobným probráním některých rukopisů Pařížské knihovny St. Geneviève, z nichž již v první části své korrespondence některé dopisy uveřejnil po upozornění, jímž mu na základě dat katalogu (arci neúplných) posloužil docent Dr. Kybal. Nejdůležitější skupina, korrespondence s Mornayem, pochází z kopií Mornayových v bibliothéce Sorbonny, ostatní jsou proveniencie různé.

Úvod vydavatelův omezuje se většinou jen na udání o původu jednotlivých čísel této sbírky, po stránce věcné mohl vydavatel poukázati na svůj zdařilý úvod k první části „Korrespondence“, kde osobnost Budovcova a jeho místo v náboženském a z části i politickém tehdejšíhmu světovém správně byly vytčeny. O korrespondenci s Mornayem praví se tu (str. VII.), že „v celku nepřináší nových rysů k fysiognomii Budovcově, jak ji známe z dopisů uveřejněných“ v první sbírce. Jest tomu tak — a právě proto

nebylo by škodilo upozorniti na některé ohlasy této korespondence na korespondenci starší, na př. (uvádím namátkou) str. 43 dole = str. 157 — ale přece j stě se zájmem přečteme tyto projevy dvou ušlechtilých duší. Při tom dopisům těmto zvláštního zajímavého zabarvení dostává se také tím — vydavatel sám na to upozorňuje. — že se týkají mladího Jindřicha de La Trémocille a jeho cesty po zemích našich.

S jednou věcí nemohu se spřáteliti. Vydavatel zmiňuje se o některých listech Budovcových nebo Budovcovi psaných, jichž neuveřejnil. Pokud příčinou byly rozpaky, týkají-li se listy Budovce, jistě právem. Ale bylo-li důvodem, že již byly jinde uveřejněny, nelze s tím souhlasiti. V tom, myslím, jest již podstatná vada i první části „Korespondence“. Vydání není nikde označeno jako *netištěná* korespondence, smíme ji tedy pokládati za relativně úplnou, a smíme od ní žádati, aby aspoň stručným regestem v chronologické řadě umístěným upozornila na kusy v přístupných publikacích uveřejněné a zde proto vynechané, byť i jen proto, aby se ušetřilo těm, kdo edice této budou odborně užívat; připisování podobných poznámek a dodatků.

V předmluvě najdeme i plno díky na všechny strany, zejména také za pomoc při úpravě obtížných textů. Jistě kritika textová při strojenosti slohu a zvláště při porušenosti opisů nebyla snadná, přece však mám za to, že některých omylů a „oprav“, jimiž text se zhoršuje, bylo lze se vyvarovati. Nesrovnával jsem textu všude, to může činiti, jen kdo bude vydání k detailním studiím užívat, ale všimnul jsem si jen dvou míst, na která vydavatel sám v předmluvě upozorňuje. Na str. 44 vydavatel uveřejňuje toto místo: . . . Spinola ex improviso Aquisgranum, Wesaliam et intermedias plerasque urbes opprimat, unde induciarum Belgicarum scopulus belli, forte in universam Europam exarsuri, quod deus avertat, incentivum. Quippe cum reges vicinos, laesa arbitrii religio Brandenburgensem usurpat per vim lares ordines, qui proximus ardet Ucalegon, ad arma cieant, qui aut secum, aut contra se caeteros sint accensuri,“ a k tomu připojuje poznámku 146a: „Místo toto, věrně otištěné dle pařížského opisu, jest nesrozumitelné, nejspíše vynecháno několik slov.“ — Nemyslím. Tak, jak je vydavatel otiskl, jest místo ovšem nesrozumitelné. Ale což, má-li se čísti takto: — Spinola — opprimat, unde induciarum Belgicarum scopulus, belli, forte an in universam Europam exarsuri, quod deus avertat, incentivum, quippe cum reges vicinos laesa arbitrii religio, Brandenburgensem usurpat per vim lares ordines, qui proximus ardet Ucalegon, ad arma cieant; qui — accensuri? Není pak smysl zcela jasný, totiž: Spinola znenadání utlačuje Cáchy, Wesel a mnohá okolní města, což se stává úskalím pro příměří Belgické a podnětem k válce, která snad, čehož bůh uvaruj, po celé Evropě vzplane, kdyžť okolní panovníky do zbraní pohne porušený závazek úmluv, Braniborského (kurfirista), který hoří jakožto nejbližší (soused) Ucalegon, násilné odnětí domácích řádů; a ti pak buď s sebou, nebo proti sobě podnikají i ostatní. Víme přece z Rittera II. 402, 408 — vydavatel sám se této knihy dovolává — oč běží, že totiž kurfirst Braniborský z Jülicha vložil do Cách na žádost tamních protestantů a na jejich posílení svou

posádku (v lednu 1612), již Spinola (1614) vypudil. — Podobně zbytečně pō mém soudu domnívá se vydavatel na str. 46 pozn. 152a, že za slovem „omnia“ vypadla slova „fecisti, et ego polliceor me“ (!). Také toto místo jest zcela jasné při správné interpunkci, vložíme-li totiž za „omnia“ čárku, a čteme-li: In eo itaque uno omnes nos tibi plurimum devinxisti, me praesertim, cuius rogatu haec omnia, nil omissurum in simili argumento, si detur, unde, beneficium hoc quanti faciam, testatum facere possim. Běží o dík, za úsluhy, které Budovec prokázal Jindřichovi z Trémoille a pisatel se vyjadřuje takto: V něm jediném (totiž službami, které jsi mu prokázal) zavázal jsi si nás všechny, a zejména mne, na jehož prosbu to vše (se stalo), (a který) v podobném případě ničeho neopominu, dostane-li se mi příležitosti, abych mohl osvědčiti, jak toto dobrodiní (totiž Trémoilleovi prokázané) cením.

Václav Novotný.

J. Pohl, Dopisy Jana Kolence z Kolna, hejtmana JMcské panství Zbírova, Točnika, Dvora Králova z let 1651—1652. Věstník královské české společnosti nauk 1912. Stran 198.

Vydané dopisy Jana Kolence z Kolna z let 1651—2 tvoří pokračování dopisů již dříve Pohlem ve Věstníku společnosti nauk vydaných. Po vydání první části, obsahující dopisy z let 1639—42 (Věstník 1907) podařilo se vydavateli nalézt teprve řadu dalších kopií dopisů jmenovaného hejtmana, z nichž vydal nejprve svazek z let 1637—39 (Věstník 1909) první předcházející, potom svazky z let 1643 a 1646—7 (Věstník 1911) a konečně nyní závěrečný zachovaný svazek z let 1651—2. Dopisy těmito, psanými většinou česky, něco málo německy, charakterisována jest doba konce války třicetileté velmi dobře. Hružovláda soldatesky, provozovaná císařskými hůře nežli Švédy, ničí a ochuzuje lid poddaný a hospodářství a nedopouští, aby se země ze ztrát válkou způsobených vzpamatovala. I po samém konci války zotavování děje se jen velmi zvolna a těžko. Poslední svazek spadá právě do této doby, nedlouho po míru Westfálském. Z něho vidíme, jak nesmírně zdlouhavě se spustošené a vylidněné krajiny vzpamatovaly, zvláště proto, že i po válce nová a nová břemena vysátému obyvatelstvu ukládána, a obyvatelstvo novými a novými protireformačními snahami znepokojováno. Zároveň podávají dopisy mnoho látky a příspěvků k dějinám selského lidu poddaného, k dějinám správy velkostatků, hospodářství a některých druhů průmyslu, zvláště železářského. Dr. Pohl, o jehož pracích již svého času ve Sborníku bylo referováno, podal nám vydáním těchto dopisů pěkný příspěvek k dějinám XVII. století.

J. Kapras.

Josef Teige, Zprávy o statcích a přech věkovských z archivu města Prahy. — Archiv Český sv. XXVI. a XXVIII. — V Praze (nákladem domestikálního fondu král. Českého, v kommissi Bursík a Kohout) r. 1909 a 1912. — Str. XIII + 634, VII + 802 — 4⁰.

Archivář Teige, dnes jistě nejlepší znatel dějepisu Pražského, jímž se již nejméně patnácte let soustavně zabývá, ujal se také úkolu pokračovati v místopisných studiích, jimž někdy Tomek svými monumentálními

„Základy“ dal začátek a vzor, a jako výsledek této úmorné a nevděčné práce předložil veřejnosti r. 1910 první část svých „Základů starého místopisu Pražského“ (nákladem obce Pražské), týkající se Starého města Pražského a přinášející historické záznamy o jednotlivých domech Staroměstských z let 1457 (a dílem i dřívějších) do 1620. Co tu cenného materiálu na 829 stranách malinkého tisku shrnuto, jak ohromné a vysilující práce vyžádalo jeho sebrání, cenění a kritické třídění, kolikeré námahy a důvtipu bylo třeba k určení jednotlivých detailů, dovede posouditi jen ten, kdo sám někdy podobnými studii se zabýval, sebe pochvalnější slova nedovedla by tu ani přibližného obrazu načrtnouti. Při sbírání látky však namanulo se hojně zpráv týkajících se venkovského majetku obce i jednotlivých měšťanů, statků v okolních i vzdálenějších vsích i městech i právního jednání s jejich držním spojeného, jež ovšem vypadaly z rámce místopisných základů *města* Prahy, ale jichž k doplnění celistvého obrazu života městského i veřejného vůbec nelze postrádati. Potřebě zpřístupniti také tento materiál vyhověl Teige tím, že ve dvou svazcích Archivu Českého vydal v abecedním pořádku podle míst zprávy k těmto věcem se vztahující, jak již titul jeho edice napovídá. Titul však není zcela správně volen, jest příliš skromný. Teige totiž doplňuje záznamy sebrané z městských knih a jiných pramenů archivu, jemuž stojí v čele, také zprávami odjinud čerpanými, a titul má, jak se v předmluvě naznačuje, býti jakýmsi štítem proti výtce, že bádání v jiných archivech nebylo za tímto účelem podniknuto soustavně. Myslím, že obavy toho druhu nejsou odůvodněny. Není ovšem pochybnosti, že po této stránce materiál z jiných archivů bude lze doplniti, ale i tak zasluhuje uznání jen to, co porůznu vydavatel shromáždil, jak sám praví více méně náhodou, také odjinud. Hlavní a největší část tvoří ovšem dokumenty z archivu městského, jež budí pozornost jak svým počtem, tak obsahem. Běží ovšem z největší části o zprávy, jež ve svém slavném „Dějepis Prahy“ zpracoval (a namnoze jistě i shromáždil) Tomek, ale i tak jejich uveřejnění musí býti jen vítáno. Praha v té době, do níž velká část vydaného materiálu spadá, zaujímá důležité místo v životě veřejném, jeden čas stojí v čele téměř vlády zemské, a ani potom svého vynikajícího postavení neztrácí úplně. Listiny, které se nám tu podávají, povznášejí se nad význam pouhých pramenů lokálních, ať již proto, že platí nezřídka osobám, jimž v h storii současné velká úloha anebo jinak význam připadaly, anebo že na jednotlivé památné události vrhají silnější světlo. Ale důležitost roste i tím, že běží o dobu, v níž městských knih Pražských začasť užíváno k právnímu pojištění rozličných jednání jakožto jedině možnému, když při deskách se časem neúřadovalo (Teige sám v předmluvě upozorňuje na některé případy toho druhu). Ale také po jiné stránce přináší publikace Teigova mnoho cenného materiálu, který zvláště právního historika bude zajímati. Jak známo, byla Praha (Staré město) až do zřízení appellačního soudu odvolací instancí (i když někdy konečné odvolání i v té době šlo do ciziny) pro městské soudy práva Norimberského. Celá řada rozsudků, poučení atd. z Prahy do jednotlivých měst vydaných, zachovala se v městském archivu, jež Teige — jistě právem — pojal do

své sbírky. Upozorňuji na př. na rozhodnutí do Č. Brodu, Král. Hradce a zvláště veliký počet do Žatce, jež vedle vlastní ceny historické i pro poznání této agendy při městském soudě Pražském jistě mají značnou důležitost a zasluhují bližšího povšimnutí.

Vydání jistě jest pečlivé a pozorné, přes to však zůstalo — při nepřehledném množství materiálu zde shrnutého není ani jinak možno — několik nedopatření, jež i v „Seznamu oprav“ na konci připojeném (kde ostatně opravy nejsou všechny opravami) zůstala nepovšimnuta. Nemohu se tu arci pouštět do podrobného rozboru edice po této stránce, uvádím jen některé omyly, které jsem při zběžném pročitání upozoroval (zvláště ve druhém díle). Tak XXVIII, str. 334 v zápise o Veselé ř. 4 shora má se čísti attentis studiosis (bez rušivé čárky), a níže jméno obdarovaného má zníti Raczkonem de Dworecz (či Dworzecz?), nikoli Dvojic, běžíť o osobnost dobře známou, purkrabí Vyšehradského Racka Kobylu ze Dvorce. Zápis č. 26 na str. 311 jest asi porušen, četl bych z domyslu eiusdem Colde . . . impetentis (anebo aspoň eundem Coldam, s následující čárkou). Na str. 59 jméno arcijáhnovo „Polko“ jest patrně přepsání místo Potho, míněn jest jistě Půta z Potšteina, arcijáhen v l. 1369—1378, Stormer, o němž v témže zápise jest řeč, sluje pravidelně Detlev, nikoli Detlen (patrně chybně čteno místo Detleu). Jméno rychtářovo Reinbotonem Occam (str. 141) jest jistě pokaženo (rychtářem byl tenkrát Mikuláš syn Reinbota Goldnera); hospitem pretoris (str. 168) jest asi jen chyba tisku místo pretorií. — U listin od jiných otištěných vydavatel spokojuje se stručným udáním obsahu i místa tisku. Ale ne všude. Tak na př. listina krále Václava z 12. června 1383 (str. 116) jest již tištěna v Lib. Erect. II., str. 206, listina téhož krále z 21. května 1407 (str. 145) u Emlera, Rel. tabul. II., str. 39, a podobných dokladů při podrobnějším probírání jistě bude lze více nalézt. — Za vlastním abecedním seřazením zpráv o jednotlivých místech venkovských najdeme (od str. 649): „Zprávy o místech jmenovitě neoznačených nebo neznámých“. Ale někde není tuším nesnadno uhádnouti, kterých míst se záznamy týkají. Tak hned zápis č. 4 kryje se úplně, až na datum, s jiným, o dvě leta pozdějším, který jest uveřejněn na str. 190 (č. 1), a týká se tedy patrně také Radonic, zápis č. 52 vztahuje se k záležitosti, o níž jest řeč v listinách ve svazku XXVI. na str. 103 n. uveřejněných atd. Ale to jsou maličkosti, které záslužné edici Teigově nijak neujímají ceny.

V. Novotný.

Sborník příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy. Za redakce Dr. Josefa Teige-ho. Díl II. V Praze 1911. Stran 516.

Dříve nežli první díl Sborníku příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy, obsahující řadu prací J. Čelakovského, vyšel druhý díl téže publikace redakcí nástupce Čelakovského v úřadu archiváře města Prahy, Dr. Teige-ho. Vyšlý druhý díl obsahuje v čele práci Teigeovu „Poslední kapitola z dějin města Prahy (1849—60).“ Vydaná část jest úryvek líčící obecni správu pražskou v letech 1848—9. Seznamujeme se v ní se zařízením obecní representace tehdejší, s mizernými finančními poměry obou

roků ve správě městské, s politickými proudy v ní převládajícími a s napjetím, v němž se ocitala se správou státní, absolutismus již připravující.

Šimákův článek „Noviny z Prahy let 1611—1612“ podává některé příspěvky k událostem uvedených let, ze zpráv dosud netištěných.

Největší část svazku (str. 47.—516) vyplněna jest obšírnou a důkladnou prací Fr. Vacka „Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí“. Úvodem k vlastní práci jest přehled předhistorické doby, výkopů a nálezů, památek starověkého sídlení a p. Vlastní práce podává nejprve dějiny jednotlivých budov a usedlcstí v Bubenči až do války třicetileté, potom dějiny jednotlivých vinic na Brusce a v Bubenči, dále jednotlivé usedlosti v Dejvicích, vinice v Dejvicích, dějiny statku šáreckého a jednotlivých usedlostí v jeho okolí, vinice v Šárce a v údolí šáreckém na Lysolejsku — vesměs do třicetileté války. Krátce řečeno podána tu velmi obšírným a důkladným způsobem historická topografie uvedených vsí a jich okolí, která ovšem zasahá i do právních dějin v nejednom směru. Najdeme v ní hojně příspěvků pro dějiny selského stavu, rychtářů vesnických, pro církevní správu, pro statky královské (obora královská) a purkrabské, o hospodářství na drobnějších zemanských statcích kolem Prahy, zvláště však pro dějiny a organisaci vinařství v okolí pražském. Spisovatel, doufáme, podobným způsobem zpracuje nám i jiné části okolí pražského. J. Kapras.

G. Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus I. Inde ab a. DCCCCV usque ad a. MCXCVII. V Praze 1904—7. Stran XII. a 567. Tomus II. Inde ab a. MCXCVIII usque ad a. MCCXXX. V Praze 1912. Stran VI. a 576.

Po několika starších pokusech o sestavení diplomatáře došlo prací a později péčí Palackého k soustavnému sbírání listin Čech se týkajících v archivech domácích a cizích. Poněvadž pak nebylo pro různé překážky možno vydati tehdy úplný diplomatář, byly vydány obšírné výtahy „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae“ díl I. (500 až 1253) roku 1854 péčí K. J. Erbena, díly II. (1253—1310) r. 1882, III. (1311 až 1333) r. 1890 a IV. (1333—46) r. 1892 prací Josefa Emlera. Na Moravě vydávali od roku 1836 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* prací nejprve Bočka, potom Chlumeckého, Chytila, Brandla a konečně Bretholze který v XV. svazcích došel do roku 1411. Jak *Regesta* tak *Codex* trpí v starších svých částech nejen dnes málo kritickým vydáním, nýbrž hlavně velikým počtem novodobých padělků, jimiž smutně proslul vydavatel prvních šesti dílů *Codexu moravského* Boček, a které odtud i do českých *Regest* většinou se dostaly. Tím bylo užívání obou těchto děl v starších částech velmi znesnadněno.

Proto nepřestalo se od té doby, kdy padělky ty začaly býti objevovány, a kdy také zastaralý způsob vydání moderním požadavkům kritiky historické již nevyhovoval, usilovati o vydání úplného diplomatáře českého. Úkol ten po Emlerovi převzal roku 1898 usnesením sněmu českého professor Friedrich, který hned roku 1904 vydal prvního dílu první sešit, roku 1907 první díl ukončil a roku 1912 vydal díl druhý. O rozsahu díla

dovídáme se z předmluvy k prvnímu dílu. Bude obsahovati pouze listiny z doby Přemyslovské a oněch několika roků, které předcházely nastoupení Lucemburků, jinými slovy bude končiti rokem 1310. Látku tuto dělí Friedrich na šest svazků, které obsahují I. léta 805—1197, II. 1198—1230, III. 1230—1253, IV. 1253—78, V. 1278—1310. VI. všechny formuláře z doby Přemyslovců.

V každém dílu rozdělil si vydavatel materiál na dvě skupiny. V první z nich podává listiny nesporně pravé aneb sice pochybné, o nichž však přesvědčivý důkaz o nepravosti se nepodařilo dosud podati. Tyto poslední označeny vždy poznámkou *dubiae fidei*. V druhé části jsou pod označením *acta spuria* nesporná *falsa*, ovšem pouze *falsa* starší doby, spolu s označením doby svého vzniku. Novodobé padělky jako bezcenné jsou vynechány úplně. V přehledné srovnávací tabulce s vydáním *Regest* a v druhém díle i s vydáním moravského *Codexu* jsou zároveň všechna tato novodobá *falsa* označena, takže konečně definitivně zmizí; neboť dosud vyžadovala se znalost příslušných pojednání o falsech těch, která byla roztroušena po všech možných časopisech a letech (Srov. Zíbrt, *Bibliografie* II. č. 413.), — poslední jaksi definitivní úpravu otázky Bočkových fals provedl svými dřívějšími pracemi Friedrich sám — a tu se opět a opět stávalo, že toho nebo onoho *falsa* bylo omylem užito.

Vydání listin děje se se vším moderním vědeckým aparátem. V čele listiny jest *regest*. Pod ním poznámky k listině se vztahující ve třech odstavečích, v prvním jak a kde se listina zachovala, v druhém kde dosud byla vytištěna, v třetím shrnuty různé názory a poznámky k listině se vztahující aneb o ní pronesené. Text všech listin podroben Friedrichem důkladné revisi: Kde znám je originál, sloužil tento za podklad vydání, jinde snažil se Friedrich kriticky původní text zjistiti.

Pokud se počtu listin týče, patrně ze seznamu srovnávacího, že *Codex* Friedrichův obsahuje celou řadu listin, které v obou předchozích dílech obsaženy nejsou. Ke konci každého dílu připojen jest seznam vydavatelů listin i jich adresátů, seznam jmen, *glosář* a v druhém díle i *glosář* českých terminů.

Vydání Friedrichova diplomatáře má veliký význam i pro právní dějiny české, zvláště pro starší dobu ústavy a počátky soukromého práva českého. Také první větší právní památka naše *Statuta ducis Ottonis* se v druhém díle v obou starších recensích z roku 1222 (č. 234) a 1229 (č. 325) ve velmi dobrém vydání podává. V prvním díle (č. 37) otištěn také známý edikt knížete Boleslava z roku 992, který dle názoru našeho (*Právní dějiny* I. 17) není z doby této, nýbrž z pozdější. Otázka ta však bude míti zapotřebí teprve kritického prozkoumání na základě obsahu.

Těšíme se, že se záhy dočkáme od Friedricha pokračování dalších svazků tohoto základního díla pro studium starší doby české vůbec. Končím vzpomínkou. Když vyšel první sešit Friedrichova *Codexu*, byl jsem právě v Berlíně v semináři Tanglově, který dílo Friedrichovo tehdy právě vydané označil za jedno z nejlepších děl svého oboru z posledních let.

J. Kařpas.

Глушац Васо, Повеље Матије Нинослава, бана босанскога и народност његових поданика. Бања Лука, 1912. Стр. 77.

Autor dokazuje v práci své na základě listin bosenského bána Matěje Ninoslava, že srbská národnost je v Bosně a Hercegovině domovem od nejstarších dob, a za tím účelem pojednává v první kapitole o tom, kdy panoval bán Ninoslav, v kapitole druhé vypočítává země, jež k jeho státu náležely, v kapitole třetí zabývá se čtyřmi bánovými listinami (povelje), podává jich text a popisuje jich vnější i vnitřní formu, zmiňuje se o jich písařích a písmě a dokazuje jich originálnost. Kapitola čtvrtá věnována je národnosti bánových poddaných. Na větu tří Ninoslavových listin: „Ako vjeruje Srbljin Vlah, da se pri pred knezem; ako vjeruje Vlah Srbljina, da se pri pred banom“ — autor navazuje výklad o slově Vlah (str. 35 a násl.) a dovozuje, že slovo to označovalo původně člověka románské národnosti, pak pastýře románské nebo slovanské národnosti, později i pastýře i rolníka slovanské národnosti a konečně i každého příslušníka národnosti srbské (viz str. 46). Dotknuv se i názvu Rašani (Rasciani), spisovatel přechází k pramenům starším, než jsou listiny bána Ninoslava, a dokazuje z nich, že Bosňáci a Hercegovci nazývali se Srby, pročež Ninoslav vším právem mohl své poddané jako Srby označovati (str. 47 a násl.). Na tom však autor nepřestává a stopuje národnost srbskou v Bosně a Hercegovině také v době pozdější, po bánu Ninoslavovi (str. 53 a násl.). Zajímavé je, co píše dále na základě cestopisu Kuripešićova z r. 1531 o Čičích čili martolozích (str. 59 a násl.). O předmětu téměř jednal také prof. Gjerić ve známé své práci Српско име. Resultát svých výkladů spisovatel shrnul na str. 70 a 71.

Ke konci práce své autor připojil i výklad některých slov (mezi nimiž nesprávně — snad jen chybou tisku — se uvádí исац místo истац; neznamená slovo то онај исти, нýбрž туженик) a opatřil ji dvěma fotografickými snímky listin bána Ninoslava.

Kniha psána je populárně a vyhovuje úplně svému účelu. K. K.

Smičiklas T., Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. X., diplomata annorum 1332—1342 continens. (Jugosl. Akad. znan. i umjetn.) Zagreb, 1912.

R. 1904 počala Jihosl. Akademie péči svého člena a presidenta T. Smičiklasa vydávati chorvatsko-slavonsko-dalmatský diplomatář. Lonského roku vyšel již desátý svazek této sbírky (za první svazek počítají se Račkého Documenta sahající do r. 1100). Končí se tu vláda Karla Roberta (21. čce 1342).

Listiny uveřejněné v X. svazku týkají se daleko většinou práva soukromého a jen malou částí práva veřejného. Jako vydavatelé listin vystupují rozličné osoby domácí i cizí, počínajíc od krále uhersko-chorvatského, cizích panovníků, papeže i osob úředních až k prostým občanům. Máme tu doklady na to, jak král daruje statky, vydává rozličná nařízení (na př. aby poddaní bánovi platili desátek záhřebskému biskupovi, aby zjištěna byla úředně jistá skutečnost atd.), uděluje výsady, ukládá t. zv.

věrohodným místům, aby podporovaly soudy při vykonávání jurisdikce a zastávaly funkce našich notářů atd. Listiny cizích panovníků týkají se hlavně obchodu. Tak na př. srbský král Štěpán dovoluje Dubrovčanům, aby v jeho zemi mohli svobodně provozovati obchod, svoluje k tomu, aby dubrovničtí občané mohli v jeho zemi kupovati obilí. Bán bosenský činí 15. února r. 1333 smlouvu s Dubrovníkem a dává mu Stonský Rat a Prevlaku za 500 perperů ročního platu. V příčině téhož Rtu uzavřeli Dubrovčané smlouvu i s králem srbským (téhož r. 1333) a vyplatili mu zálohu od něho žádanou (str. 98).

Listiny papežské vztahují se hlavně k věcem církevním. Papež na př. jmenuje biskupa, ukládá soudcům od něho vyslaným, aby jmenovaného jím biskupa uvedli v držbu naproti biskupu usurpátorovi, doporučuje bánovi, aby stíhal kacíře, žádá chorvatské magnáty, aby podporovali inkvizitory vyslané proti heretikům, nařizuje soudcům, aby pohnali trogirského biskupa před papežský soud, rozhoduje spor mezi biskupem Liberiem a obcí trogirskou, vysílá delegáta, aby soudil město Kotor za to, že byl vydán statut, podle něhož žádný Kotořan nemůže býti v Kotoru biskupem, a že biskupovi byly odňaty statky, dává skradinskému biskupovi svolení, aby příbuzným snoubencům udělil dispens atd.

Bán vystupuje v listinách jako zástupce krále a vykonává nejvyšší moc nařizovací, správní i soudní. Tak čteme na př., že bán potvrzuje záhřebské kapitole konání, týdenních trhů v Toplici, že stvrzuje list krále Bély ze 12. ledna 1257, kterým se obci Jastrebarské udělují svobody, že udílí donace, že osvobozuje Záhřebany od *lucrum camerae*, že odnímá statky násilníkům a jiným je uděluje, že rozhoduje soudní spory a j. Velmi zajímavě ilustruje se bánova moc v případě uvedeném pod č. 287 (str. 388 a násled.). V obci Koprivnici nemohli se občané dohodnouti o volbě svého rychtáře (*villicus*). Bán nařídil, aby volba odevzdána byla dvanácti měšťanům koprivnickým. Před bánem konala se také rozličná právní jednání. Podobně jako bánové chorvatští a slavonští, vydávali soudní nálezy také bánové maňevští. Veliká byla moc i bánů bosenských. Tak čteme na př. že bán bosenský uděluje obchodní privilegia Trogiřanům.

Právní jednání uzavírána byla dále před hradskými kastelány a zemskými župany (*comites terrestres*) a ovšem i před župany komitátů, na př. před križevským. Velikou roli jakožto *loca authentica* (*credibilia*, *testimonialia*) hrály kapitoly: záhřebská, čazemská, bosenská (ďakovská), srěmská, požežská, pětikostelská a j. Také před nimi uzavírána byla rozličná právní jednání, na př. smlouvy trhové, darovací, zástavní, narovnění sporných stran a j. Kapitoly vysílaly také své zástupce ke zjišťování a obnovení mezi statků, poháněly k soudu, vydávaly opisy listin atd.

V Dalmacii měly podobný význam městské soudy. Tak nalézáme v diplomatári Smičiklasově mnoho dokladův o tom, že před městským soudem zaderským, trogirským, splitským a j. uzavírají se mnohá právní jednání, jako smlouvy trhové, směnné, pachtovní, svatební, přijímá se věno, dělí se majetek, činí se poslední pořizení i rozličná prohlášení, na př. otec propouští syna z moci otcovské, někdo prohlašuje, že obdržel cenné před-

měty atd. Velmi často setkáváme se se smlouvami, kterými se někomu dává na řadu let k užívání půda, aby na ní pěstoval víno a vlastníkovu odváděl část úrody, zpravidla jednu čtvrtinu (tedy *colonia partiaria*). Zajímavý je případ podílnického pachtu uzavřeného na osm let, kde se za užívání cizí půdy platí v prvním roce polovice výtěžku, v ostatních letech pak *fixum* (str. 158 a 159). Přímým lichvářstvím je případ, kde se za poskytnutí půdy k užívání žádají dokonce dvě třetiny výtěžku (str. 165). Z jedné listiny (str. 141) se dovídáme, že dražby bývaly ohlašovány nejen na ulicích, nýbrž i v kostelích.

Vedle řady listin povahy všeobecné nalézáme listiny rázu speciálního, na př. synové bána Štěpána dávají se dne 7. ledna 1336 do služby rakouským vévodům Albrechtovi a Ottovi, biskup záhřebský Ladislav odnímá nevěrným svým predialistům v Čazmě, Ivanici a Dubravě statky, ale pak jim zradu odpouští vyjímajíc původce vzpoury, město Trogir a ostrov Brač uzavírají mír, soudci speciálně delegovaní upravují poměry predialistů záhřebského biskupa — atd.

Karel Kadlec.

Longinescu S. G., Legi vechi românești și izvoarele lor (Anciennes lois roumaines et leurs sources). Vol. I. București, 1912. Stran A—Y, VI. a 434 (fol.).

Chceme tentokrát upozorniti na dílo, týkající se rumunských právních dějin. Podléhalif Rumuni — právě tak jako Maďaři — značným kulturním vlivům slovanským, a zasluhuje proto studium jejich dějin plné naší pozornosti.

S. G. Longinescu, profesor římského práva na universitě v Bukurešti, otiskuje v nadepsaném díle zákonník multanského knížete Vasila Lupu čili Albánce z r. 1646, t. zv. *Cartea românească de învâțatura dela pravilele împărătești*, zároveň s paralelní částí zákonodárného díla valašského knížete Matěje Basaraba *Indereptarea legii* z r. 1652, vykládá, jaké byly prameny zákonníka Vasilova, uveřejňuje jejich text a doprovází jej poznámkami, ukazujícími na prameny těchto pramenů. Aby dílo bylo přístupno i cizincům, podán je text zákonníka Vasilova zároveň ve francouzském překladě prof. A. Patrogneta.

V úvodě Longinescu vykládá, jak přišel na prameny zákonníka Vasilova. Na pravou cestu přivedly jej poznámky starších děl, počínajíc od stol. XVI., v nichž se činí zmínka o tom, že Rumuni užívali římských a řeckých zákonů, a částečně uvádějí se i bližší podrobnosti (u Dimitra Cantemira). Takto podařilo se vydavateli dokázat, že „Rumunská kniha předpisů z císařských zákonů“ má za pramen vedle sbírky, známé pod jménem *Νόμοι γεωργικοί* ještě spis *Praxis et theoria criminalis* italského právníka Prospera Farinaccia, živšího od r. 1544 do r. 1614.

Zákonník Vasila Lupu má 1254 články, z nichž o 94 prvních člancích se vědělo, že jsou překladem Zemědělských zákonů, avšak pramen ostatních 1160 článků byl dosud neznámý. Myslílo se, že celá „Rumunská kniha předpisů z císařských zákonů“ je výtahem ze zákonů byzantských, ačkoli v úvodě onoho díla se činí zmínka také o knihách latinských. Poznámka

§8. kap. 66. o „velkém učiteli a upravovateli zákonů, jehož jméno bylo Farinascu, který sebral všechny císařské zákony a snažil se s velikou učeností poznati, jakých zákonů a obyčejů se užívá v křesťanských zemích celého světa, a který žil kolem r. 1598 po Kristu“ — poznámka tato přivedla vydavatele na pravou stopu. Ihned dal se do čtení spisů Prospera Farinaccia, který skutečně žil v udanou dobu, a našel prozatím pramen 1006 článků zákonníka Vasilova. Zbývaly ještě 154 články. I tu dospěl Longinescu k cíli; podařilo se mu najíti pramen ještě ke 153 článkům, tak že zbývá pouze jediný článek (208), jehož pramen u Farinaccia nenašel.

Zákonodárné dílo Vasilovo tak se zalíbilo vrstevníkovi jeho, knížeti valašskému Matěji Basarabovi, že celé je pojal po šesti letech (1652) do legislace své nazv. Indereptarea legiū. Obě rumunská knížectví měla tedy od r. 1652 společný zákonník. Tato právnická jednota trvala až do r. 1780, kdy Valašsku dán byl nový zákonník Aleksandrem Ypsilanti.

Zásluha Longinescuova spočívá nejen v tom, že našel ve Farinacciovi pramen daleké většiny článků zákonníku Vasilova, nýbrž i v tom, že dokázal, že v prvých 94 člancích zákonníku onoho dlužno viděti zákonník Aleksandra Dobrého, knížete multanského z prvé pol. XV. stol. (1401—1433). O legislaci Aleksandrově činila se sice v dějinách zmínka, ale poněvadž se nezachoval ani jeden exemplář, nedovedl si nikdo vysvětliti, co to bylo za zákonník. Nyní po výkladu Longinescuově je jasno, proč dílo Aleksandrovo — samo o sobě — od r. 1646 nebylo v užívání. Že se Cartea românească skládá ze dvou různých částí, seznal Longinescu již z momentů vnějších. Celé dílo má totiž 94 kapitoly; z nich 16 jest označeno jako „pricini“, kdežto 78 má nadpis „glave“. Kromě toho články prvých 16 kapitol jsou číslovány od 1 až do 252; naproti tomu články druhé části mají numeraci v každé kapitole samostatnou. Také přehled látky jest v nadpise obou částí úplně samostatně označen.

Mnozí Rumuni mají za to, že zákonník Aleksandra Dobrého vydán byl v jazyku rumunském. Mínění toto bylo málo pravděpodobné, dokud jsme ještě nevěděli, že zákonník ten byl vlastně překladem Zemědělských zákonů. Nyní lze tím méně věřiti, že již někdy v první čtvrtině XV. stol. vydán byl v rumunském jazyce zákonník, který je totožný s překlady, jichž se užívalo kdysi u Slovanů. Bylo by zajímavo srovnati prvých 94 článků legislačního díla Vasilova se slovanským překladem Zemědělských zákonů, jak se zachovaly v ruské kompilaci nazv. Книги законныя, vydané Pavlovem. (Více o rukopisech Zeměd. zák. a slovanských překladech viz u Pančěnka Крестьянская собственность въ Византии, str. 5 a násl.)

Dílo Longinescuovo přináší veliký výtěžek pro studium pramenů rumunského práva. Bylo by si přáti, aby také obyčejové právo rumunské našlo podobného badatele jako právo psané. Pro nás Slovany bylo by to velmi důležité. Neboť právní obyčeje rumunské byly původu slovanského jako převahou celá kultura rumunská.

Karel Kadlec.

Jung Erich, Dr., Das Problem des natürlichen Rechts. Lipsko, Duncker a Humblot, 1912, 334 str.

Obsah spisu jest v krátkosti asi tento: Právní předpisy (pravidla) neupravují veškeré možné konkrétní případy. Vyskytující se mezery rozhodují se dle zásad práva slušného (*billiges Recht*). „Právo slušné“ jest dle autora v rozdílu od práva vůbec právo resp. neprávo zjištěné na konkrétním případě. Tento způsob nalézání nebo zjišťování práva nazývá Jung „induktive Rechtsfindung“. Rozlišování mezi právem a bezprávím vede zpět k širší kategorii rozlišování mezi dobrem a zlem vůbec. Rozhodujícím kriteriem právní povinnosti a *contr.* mravní má spočívat v tom, „daß der an der Befolgung der Pflicht Interessierte ihre Beachtung verlangt“. Při tom zdá se, že spisovatel považuje pojem právní povinnosti jakožto pouhý zvláštní případ ethické povinnosti vůbec (str. 315). Ethickými pravidly, pojmy atd. jsou dle J. všechny, které obsahují výrok o tom, jak se chovati *máme* (str. 51). Dle toho byl by pak ovšem dle spisovatele též předpis, že se na silnicích má jezdit v levo a na pravo předjížděti, že majitel psa musí zaň platiti poplatek atd. atd., předpisem mravním. Základem všeho právního života jest reakce poškozeného na materiální poškození (?). Donucení ku zachování právních norem nevytvořil stát, nýbrž jest to zjev spolužití jako takového (str. 316), ve kterém nedá si jeden od druhého líbit určité konání, jinými slovy: žádá určitou míru ohledu, který po případě vynutí mocí. Tento zjev jest posledním důvodem platnosti práva — a tento poznatek pokládá spisovatel za nejdůležitější celého spisu.

Z této právě uvedené původní formy porušení právních statků vyvíjejí se konstantním zachováváním jejím *pravidla*, která pak v budoucích případech usnadňují úsudek o tom, co dlužno dáti si líbiti a co nikoliv. Právo z těchto pravidel povstávající nazývá autor „*regelhaftes Recht*“. Avšak i zde není podstatou bezpráví porušení oněch pravidel, nýbrž porušení právních statků a zájmů (!). To platí i pro případy, že ono „*regelhaftes Recht*“ vychází přímo od státu ve formě zákonů. Vedle tohoto práva platí ale vždy ještě „*právo slušné*“. S tím souvisí velice důležitý důsledek, který pro svou kuriositu uvádím zde v původním znění: „Es wurde oben versucht (§ 6), das „*natürliche*“, d. h. von besonderer Satzung unabhängige Gewicht oder auch die partielle Rechtsquellennatur der einzelnen richterlichen Rechtsaussage aus dem früher gewonnenen Begriff von positivem Recht zu begründen; als Maßstab des Verhaltens *für die Beteiligten* im nächsten entsprechenden Fall und damit mittelbar auch als Erkenntnisunterlage — nicht Willensschranke — für den Richter bei seiner Aussage über konkretes Recht. Und damit hängt eine weitere wichtige Folgerung zusammen; nicht nur das einzelne Urteil, sondern überhaupt die Privatrechtsnorm ist auch nur Erkenntnismaterial für die richterliche Aussage über konkretes Unrecht; die Privatrechtsnorm, die aussagen will über die Beziehungen der einzelnen Bürger untereinander, kann nicht im Sinne einer unmittelbaren Rechtspflicht bindend sein für die öffentlich-rechtliche Person des Richters bei seiner Amtstätigkeit der Rechtsprechung“ (str. 327). I tento poznatek označuje spisovatel výslovně za nejdůležitější výsledek celého spisu.

Při právních pravidlech v moderní době zákonodárcem stanovených přísluší těmto jen tolik platnosti (Geltungsbereich), kolik dá se dle normální logiky ze slov pravidel vyvoditi. Jedná-li se však o právo obyčejové, může býti obsah jeho „rozšířen“ (spisovatel praví „erstreckt“).

Rozdíl mezi methodou historie právní a specificky juristickou methodou spočívá v tom, že této jest podstatný ethický moment schvalování a neschvalování (!) pro onu však nazírání kausální.

Zjišťování toho, co jest „právem“ i proti stávajícím pravidlům právním, není pouze právněfilosofickým problemem, nýbrž patří také ku vědě platného práva.

Mám-li krátce charakterisovati celý spis *Jungův*, řekl bych, že jest to spis svrchovaně *konfusní*. Podobné systémy „přirozeného práva“ jsou mnohem horší než ony staré, proti kterým právní věda již tak dlouho bojuje. U Junga vzniká konfuse předem neporozuměním pravé juristické methodě, pak důsledným směřováním praktické činnosti právnické (soudcovské) a pojmotvorné činnosti theoretické. Konfusi tu stupňuje autor a přivádí přímo k zoufalství čtenáře tím, že žádnou myšlenku neprovádí jednotně, nýbrž splétá ji s jinými třeba úplně nesouvisejícími otázkami a literárními doklady, takže ubohý čtenář na konec ani neví, oč se vlastně jedná. Tak na př. rozvádí filosofii Schopenhauerovu, stěžuje si, že tento filosof není řádně dle svého významu oceňován na universitách (str. 61), a čtenář marně táže se, proč vše to v této souvislosti musí čísti. Myslím tudíž, že se nemýlím, tvrdím-li, že spousta oněch literárních dokladů a různých, s věcí nesouvislých exkursů nemá vlastně jiný účel, než vzbuditi náležitý obdiv nad sečtělostí autora. Nechť čtenáře stupňuje nešťastný sloh spisovatelův: nekonečné periody, které neobratností svou překvapují, jinak zase burš kosní výrazy, neobvyklé ve vědeckých spisech. Jako příklad těchto uvádím: „ein berühmter Alttestamentler“ (str. 74) = slavný profesor starého zákona; „grusliche Reporteraufmachung“ (str. 76) = strašidelná reporterská zpráva; „aufmutzen“ (str. 177) = vytýkati (? ve spisovné řeči neznámý výraz). Jako příklad oněch pak větu na str. 320: „Bei höherer Entwicklungsstufe bewusster Rechtskultur wird diese auf einen entsprechenden Befehl der dazu für befugt gehaltenen staatlichen Gewalt begründete Erwartung eines bestimmten Verhaltens des Gegenübers der Erwartung gleichgeachtet, die . . .“ Čtenář musí zde několikrát čísti, než rozluští smysl takových period.

V celku jest námaha, kterou skytá četba tohoto spisu, v rozhodném nepoměru s výtěžky.

Weyr.

Právní dějiny slovanské.

Karlič Petar, Statut Lige kotara ninskoga (otisk z Vjesnika hrvat. arheol. društva, nové serie sv. XII., Záhřeb, 1912).

Sotva byl nalezen a prof. Nikolou Žicem ve výroční zprávě c. k. chorvatského gymnasia v Pazinu za rok 1911/12 uveřejněn neznámý dosud text Mošćenického statutu (později seznámíme s ním čtenářstvo), překva-